

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
У СФЕРІ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗFOREIGN EXPERIENCE PUBLIC ADMINISTRATION
IN THE FIELD OF JUDICIAL MEDICAL EXAMINATIONS

У статті проведено дослідження світового досвіду державного управління судово-експертної діяльності, зокрема судово-медичної експертизи. Під час розгляду структури організації управління судово-медичних експертиз на прикладі провідних європейських країн було виявлено високий рівень державного регулювання у сфері кадрового, технічного та матеріального забезпечення інституцій в яких здійснюються судово-медичні дослідження. Серед обраних країн судово-медичних інститутах, центрах, лабораторіях за допомогою інноваційних технологій серед яких: сканер для уточнення травматичних пошкоджень, токсикологічних, вірусологічних, бактеріологічних, ДНК - аналізів, мікроскопічних патологоанатомічних досліджень на високотехнологічному обладнанні з метою з'ясування обставин справи. Також створюються високоякісні цифрові фотографії, які додаються до справи, що становлять частину доказової бази та дозволяють під час розслідування працювати з ними різними експертами. Виявлено, що для роботи з сучасними технологіями залучаються рентгенологи та спеціалісти-радіологи для проведення медичних досліджень зображень під час розслідування смерті та висновку за помертними комп'ютерними томографіями. В окремих випадках, надається можливість проведення судово-медичної експертизи автономними співтовариствами, незалежним судовим експертам.

Аналізуючи положення судово-медичних експертів було з'ясовано, що у багатьох країнах світу судові медики здійснюють свою діяльність на засадах державної служби як професійні державні службовці. Їх діяльність також пов'язана з проведенням консультації для детективів, коронерів, які займаються розслідуванням причин злочинів. Вивчаючи зарубіжний досвід державного регулювання у сфері судово-експертної діяльності країн пострадянського простору спостерігаються характерні ознаки єдиної системи проведення судово-медичної експертизи державними або комунальними закладами, що безпосередньо підпорядковані органам публічної влади, а це виключає можливість здійснення незалежних експертиз. Однак, проведення судово-медичної експертизи може відбуватися, як на підставі вимог суду, так і за запитом фізичних чи юридичних

осіб, у тому числі іноземців на основі надання платних судово-медичних послуг.

Ключові слова: судово-експертна діяльність, судово-медична експертиза, судові медики, експертно-криміналістична служба, коронерська служба, судово-медична діяльність, центр судових експертиз.

The article conducted a study foreign experience public administration in the field of forensic expert and medical activity. In reviewing the structure of forensic examinations, examples of European countries found the highest State regulation in the field of human, technical and material support of forensic research organizations. In the countries studied, forensic examinations are conducted in forensic institutions, centres and laboratories through innovative technologies, including: scanner for traumatic injuries, toxicological, virological, bacteriological, DNA analysis, microscopic pathological examinations on high-tech equipment to clarify the circumstances of the case. In some cases, forensic examinations are provided by the autonomous communities. High-quality digital photos are also created and attached to the case, which form part of the evidence and allow different experts to work with them during the investigation. Radiologists and radiologists have been found to work with modern technology to conduct medical imaging studies in death investigations and postmortem computed tomograms, independent forensic experts. In reviewing the provisions of forensic experts, it was found that in many countries forensic medics operate on the basis of public service as professional public servants. Their activities also involve consultations for detectives, coroners investigating the causes of crime.

Studying foreign experience in public regulation in the field of forensic activities of countries post-soviet space there are characteristics of a single system of forensic examinations by public or public utilities directly subordinate to public authorities, which excludes the possibility of independent examinations. However, forensic examinations can take place, both on the basis of the court's demands and on the request of individuals or entities, including foreigners, on the basis of the provision of payment of forensic services.

Key words: forensic expert activities, forensic medical examination, forensic doctors, forensic service, coroner's service, forensic medical activities, center of forensic examinations.

УДК 351:340.6
DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.28.14>

Клименко О.С.

аспірант кафедри державознавства, права та європейської інтеграції
Навчально-наукового інституту публічної служби Державного університету «Одеська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді. Протягом останнього часу було здійснено спроби до реформування судово-експертної діяльності в Україні, з метою реорганізації існуючої національної експертної системи, зокрема вдосконалення сфери судово-медичної експертизи, задля забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, яка б відповідала

вимогам міжнародних стандартів та викликам сучасності. У цьому контексті вивчення світового досвіду провідних європейських країн (Великобританії, Франції, Іспанії, Австралії, Нідерландів) та деяких країн пострадянського простору (Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Грузії) надасть змогу дослідити сучасні механізми державного управління та розвитку судово-медичної експертної діяль-

ності з використанням спеціальних знань під час проведення експертних досліджень за кордоном, та виокремити принципи можливого впровадження нових технологій управління в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто вказати на значну кількість наукових робіт присвячених вдосконаленню судово-експертної діяльності в Україні та міжнародному співробітництву судової експертизи, авторами яких були такі науковці як: Галунько В., Головченко Л., Гора І., Журавель В., Ключев О., Лопата О., Петрова І., Пиріг І., Сімакова-Єфреман Е., Стрілець Г., Шепітько В., Шепітько М., Щербаківський М.

У дослідженнях Головченко Л., Гончаренко В., Клименко Н., Ключева О., Ткаченко Н. Лозового А. та інших авторів надається порівняльний аналіз судово-експертної діяльності в Україні та окремих зарубіжних країнах, аналізуються специфічні риси міжнародної діяльності із зазначених питань, а також окремі аспекти ефективного управління судово-експертною діяльністю.

Проте, незважаючи на важливість дослідження світового досвіду державного управління судово-експертної діяльності, поза увагою науковців залишається вивчення особливостей та специфічних ознак державного управління у сфері судово-медичних експертиз у зарубіжних країнах.

Мета статті – комплексне дослідження досвіду окремих зарубіжних країн щодо державного управління у сфері судово-медичних експертиз.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох європейських країнах світу експертні організації працюють у тандемі з поліцейськими установами під керівництвом Міністерства внутрішніх справ. Наприклад, за таким принципом діє експертно-криміналістична служба (The Forensic Service – FSS) Великобританії. FSS є розслідувальним органом британської поліції, які беруть участь в слідчих та оперативно-розшукових діях, виконують експертизи, зокрема судово-медичні дослідження для регіональних поліцейських підрозділів країни. Особливістю британської системи є не встановлення монополії на здійснення експертиз виключно державними судово-експертними організаціями. Також, слід відзначити, що британська служба FSS має можливість надавати послуги приватним компаніям за їх запитом [2]. Таким чином, в країні створюються умови незалежності проведення судово-медичної експертизи.

За принципом підпорядкування правоохоронній системі, державне управління судово-

во-експертної діяльності спостерігається також у Франції, зокрема це стосується судово-медичної експертизи. Таким чином, управління експертно-криміналістичною службою здійснює Міністерство оборони у складі збройних поліцейських формувань, що передбачає такі інституції як Національна поліція та Національна жандармерія. Остання має у своїй структурі експертно-криміналістичний інститут, що співпрацює з поліцейськими, слідчими, прокурорами та суддями. Здійснення судової експертизи відбувається за призначенням суду для обох сторін (обвинувачення та захисту) двох незалежних експертів, яких включено до державного реєстру. Судово-медичні експерти здійснюють свою діяльність при судово-медичних інститутах університетської лікарні [3].

Загалом французька система здійснення судово-медичної експертизи регулюється Кримінально-процесуальним кодексом та Цивільним кодексом. Метою проведення такого дослідження є встановлення причини смерті, пошук причетності третьої особи до її наступу, інколи ж і встановлення особи потерпілого. Під час проведення експертизи після зовнішнього та внутрішнього огляду тіла додатковими дослідженнями є застосування: сканеру для уточнення травматичних пошкоджень, токсикологічних, вірусологічних, бактеріологічних, ДНК-аналізів, у тому числі проведення мікроскопічних патологоанатомічних досліджень з метою з'ясування обставин справи тощо. Також слід зазначити, що у Франції за проведенням судово-медичної експертизи можуть спостерігати слідчі, а іноді й мировий суддя. За результатами проведення судово-медичної експертизи судово-медичний експерт зобов'язаний повідомити про оглядові висновки, спочатку в усній формі мировому суддю, який його призначив. Після чого протягом 15 днів після проведення експертизи надіслати попередній письмовий звіт, а остаточний надати протягом 2 місяців [3].

За статистикою у рік французькі судово-медичні експерти проводять близько 9000 судово-медичних розтинів. Фінансування галузі судово-медичної експертизи здійснюється Міністерством юстиції.

Таким чином, французька модель проведення судово-медичної експертизи є цікавим досвідом для України з точки зору організації таких інституцій як експертно-криміналістичний інститут та судово-медичний інститут університетської лікарні, що передбачає осучаснення судово-медичної діяльності на основі здійснення науково-практичних досліджень за допомогою сканерів та інших сучасних технологій.

Наступною європейською країною, за принципом підпорядкованості Міністерству юстиції, є система судово-медичної експертизи Іспанії. Судові медики цієї країни займають положення професійних державних службовців. Судово-медичні експертизи проводяться в Інституті судової медицини або у Національному інституті токсикології та судової медицини [4].

Інститут судової медицини є технічним органом Міністерства юстиції, який виконує покладені на нього обов'язки наукової та технічної частини судово-медичної діяльності з метою встановлення справедливого правосуддя. Також слід зазначити, що в Іспанії, в окремих випадках, надається можливість проведення судово-медичної експертизи автономними співтовариствами. Нещодавно в країні розглядалась можливість розташування структурних підрозділів Інституту судової медицини, у кожному місті, де знаходиться офіційна штаб-квартира Вищого суду за для оперативності надання судово-медичних висновків. Також до іспанської системи судово-медичних досліджень належать Національний судово-медичний корпус і Національний інститут токсикології та судових експертиз [4]. Отже, особливими рисами цієї країни є проведення судово-медичної експертизи професійними державними службовцями, судовими медиками та визнання експертних висновків автономних співтовариств.

В Австралії на законодавчому рівні встановлено порядок проведення судово-медичного розслідування на основі Закону Вікторіанського інституту судової медицини та Закону про коронерів. Отже, судово-медичні дослідження проводяться в Інституті судової медицини [6]. Відносно коронерів, до них належать посадові особи, які займаються розслідуваннями у разі підозри у насильницьких діях, що спричинили смерть, у тому числі на основі висновків судово-медичних експертів. В Україні аналога коронерської служби не передбачено. Службові обов'язки, які виконують коронери, розділені між судово-медичною експертизою, попереднім слідством і судом.

Цінність проведення судово-медичних експертиз в Австралії є доволі високою. Також судово-медичні експерти надають коронерам консультації щодо медичних складових причин та обставин смерті, а також експертну інтерпретацію посмертних комп'ютерних томограм, результатів токсикологічних, мікробіологічних та гістопатологічних досліджень [6].

Особливості австралійської судово-медичної діяльності проявляється у створенні високоякісних цифрових фотографій під час дослі-

джень, які додаються до справи, що становлять частину доказової бази та дозволяють під час розслідування працювати з ними різними експертами. Таким чином, в Інституті судової медицини працюють рентгенологи та спеціалісти-радіологи для проведення медичних досліджень зображень під час розслідування смерті та висновку за посмертними комп'ютерними томограмами, цифровими рентгенограмами та КТ-ангіограмами [6]. Такі візуалізуючі дослідження допомагають коронерам планувати обсяг та характер розслідування. В основі усіх досліджень судово-медичних експертизах спостерігається постійний контроль та надійна програма управління експертними дослідженнями. Ефективне управління забезпечує як чесність дослідницьких проєктів, так і підзвітність установ, які їх проводять. Департамент судової медицини та Інститут судової медицини встановили дворівневий процес розгляду всіх заявок на дослідження, у яких використовуються тканини людини, дані чи живі учасники.

Також слід зазначити, що в Австралії при оцінці доказової бази в суді перш за все розглядається висновок експерта, після чого передбачено можливість отримання незалежних експертних консультацій щодо цього висновку, особливо у кримінальному провадженні.

Взагалі австралійська система судово-медичних досліджень передбачає захист прав і свобод. До керівного органу Інституту судової медицини належить Комітет з етики, який створений і діє за розпорядженням Національної ради з охорони здоров'я та медичних досліджень про етичну поведінку у дослідженнях людини.

Аналізуючи світовий досвід у сфері судово-медичних експертиз неможливо оминати увагою Нідерландський інститут судової експертизи (Netherlands Forensic Institute – NFI), який є однією з провідних лабораторій судової експертизи у світі. У складі NFI функціонує судово-медична установа, що також має високі рейтинги серед судово-медичних установ Європи та за її межами. NFI досягла такого рівня постійно покращуючи свої продукти та послуги [5]. Наука та останні інновації в NFI багато в чому ґрунтуються на провідному європейському досвіді судово-медичної діяльності в зарубіжних країнах.

За принципом підпорядкування управління NFI входить до Міністерства безпеки та юстиції Нідерландів. Організаційна структура NFI була започаткована в результаті об'єднання криміналістичної лабораторії та лабораторії судово-медичної експертизи створеної при Міністерстві юстиції. NFI стала однією

з найкращих судово-експертних установ у світі та має можливість надавати свої послуги широкому колу міжнародних організацій та установ. Саме тому, NFI постійно інвестує значні кошти у перспективні сучасні дослідження та розробки, підтримує тісні зв'язки з міжнародними науковими установами та університетами. В NFI працюють близько 600 співробітників, які проводять понад 40 видів судових експертиз, зокрема судово-медичних досліджень [5].

Світове визнання NFI як головного засновника Європейської мережі судово-експертних установ, яка має великий досвід надання допомоги міжнародним органам кримінальної юстиції та судово-експертним установам європейських держав, відзначається високим рівнем кадрового, технічного та матеріального забезпечення. Судово-медичне розслідування NFI включають усі види медичних експертиз на користь кримінального правосуддя і, отже, є всеосяжним та займає унікальне становище у сфері судово-медичної експертизи в Європі. У NFI є унікальне поєднання фахових спеціалістів, що складається із судово-медичних експертів, патологоанатомів та судових антропологів.

Таким чином, нідерландська система судово-медичної експертизи є взірцем запровадження сучасних технологій, підготовці фахових працівників та проведенні інноваційних судово-медичних досліджень.

Вивчаючи зарубіжний досвід державного регулювання у сфері судово-експертної діяльності розглянемо країни пострадянського простору. Наприклад, Центр судових експертиз Міністерства юстиції Республіки Казахстан, який займає центральне місце в організації судових експертиз республіки, зокрема проведені судово-медичних досліджень [11]. У цій країні передбачено єдине експертне відомство, яке дозволило оптимізувати діяльність адміністративного персоналу, посилити науковий потенціал закладу, підвищити ефективність роботи експертів та сконцентрувати фінансові зусилля, створивши загальну матеріально-технічну базу, забезпечивши незалежність експертів, а також виключити внутрішні суперечності у сфері судових експертиз. На нашу думку, така система єдиного відомства, з одного боку допомагає зосередити усі необхідні ресурси для розвитку сфери судових експертиз, а з іншого не дає можливості забезпечення конкурентного середовища з метою підвищення якості надання послуг в судово-експертній діяльності, а також унеможливує проведення незалежних експертиз.

У Республіці Молдова серед державних установ, спеціалізованих у сфері проведення судових експертиз, виступає Національний

центр судових експертиз при Міністерстві юстиції (далі – Центр), який являється провідною установою в галузі теорії та практики судової експертизи та криміналістики, зокрема здійснення судово-медичної експертизи при Судово-медичній службі (далі – Служба) [9]. Організаційна структура Центру складається з науково-аналітичного відділу, відділу оцінки і моніторингу, республіканського і територіального судово-медичного підрозділів. Розроблення ефективних методів дослідження та їх застосування в експертній практиці на базі Центру сприяє здійсненню правосуддя в Республіці Молдова. Служба ж у свою чергу представлена відділенням комісійних судово-медичних експертиз та токсикологічною, біологічною, гістологічною та медико-криміналістичною лабораторіями. Територіальні представництва Центру існують практично в усіх адміністративно-територіальних одиницях, в яких проводиться освідування живих осіб, дослідження трупів та експертизи за матеріалами кримінальної справи. Біологічний матеріал та речові докази досліджуються виключно у відповідних лабораторіях Центру. Фінансування судово-експертної діяльності проходить з державного бюджету та коштів отриманих від фізичних та юридичних осіб за надання платних судово-медичних послуг [10].

Національне бюро судової експертизи у Грузії (далі – Бюро) є державним органом судової експертизи, діяльність регулюється постановою уряду та іншими відповідними нормативними актами. Бюро надає свої послуги державним та бюджетним установам; приватним, комерційним та некомерційним організаціям, а також фізичним та юридичним особам. Судово-медичну діяльність здійснює кафедра судової медицини при Бюро. Посадовими обов'язками працівників кафедри судової медицини є: проведення судово-медичної експертизи на підставі вимог суду, а також на підставі запитів від грузинських чи іноземних фізичних чи юридичних осіб; виконання науково-методичної роботи, удосконалення методів обстеження та впровадження інноваційних методик. За статистичними даними Бюро щорічно обслуговує близько 40 000 клієнтів [1].

За міжнародними стандартами вважається, що Бюро має ультрасучасні лабораторії, акредитацію та працює відповідно до міжнародної судової практики. Також Бюро є членом Європейської мережі судово-медичних установ (ENFSI), співпрацює з Нідерландським інститутом судової медицини (NFI), Стамбульською радою судової медицини (ATK), Бюро розслідувань Грузії (GBI) та Судово-медичним управлінням жандармерії Туреччини (JKDB) [1].

На наш погляд, провідним досвідом Грузії у сфері судово-медичної діяльності є висока якість та вдосконалення своїх послуг для клієнтів. Бюро зосереджує увагу на контролі за дотриманням термінів надання послуг, що допомагає зробити обслуговування більш ефективним. Кожен офіс Бюро працює за принципом «єдиного вікна», завдяки чому Бюро спрощує надання послуг на тлі зростання попиту.

Висновки. Таким чином, під час дослідження світового досвіду державного управління у сфері судово-медичних експертиз було розглянуто інституції, які здійснюють судово-медичну діяльність у провідних європейських країнах та на теренах пострадянського простору. З точки зору створення умов для проведення судово-медичних експертиз при інститутах, центрах, лабораторіях, службах, бюро виявлено осучаснення інструментів здійснення судово-медичної діяльності на основі науково-практичних матеріалів, за допомогою сканерів та інших сучасних технологій.

Дослідивши сучасні механізми державного управління було виявлено сукупність організаційних, адміністративних, економічних складових спрямованих на забезпечення динамічного розвитку сфери судово-медичних експертиз розглянутих країн.

До особливостей державного управління судово-медичною діяльністю в провідних європейських країнах належить підпорядкування установ, що її здійснюють, державним органам влади, але при цьому фінансування здійснюється як з державних бюджетів, так і за рахунок коштів отриманих від фізичних та юридичних осіб за надання платних судово-медичних послуг. Таким чином, в провідних європейських країнах нині спостерігається створення умов для проведення незалежної судово-медичної експертизи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. About endorsement of a Regulation of the Department of Forensic Medicine of the Legal Entity under Public Law –Levan Samkharauli National Forensics Bureau. URL: <http://www.expertiza.gov.ge/source/englsamedicinosdebuleba.pdf> (дата звернення 14.03.2022)
2. An independent review of forensic examination of evidence by the Forensic Science Service (FSS). URL: <http://surl.li/bqjsa> (дата звернення 17.03.2022)
3. Forensic Medicine in France. URL: <http://surl.li/bqiwi> (дата звернення 17.03.2022)
4. Médicos Forenses Spain. URL: <https://www.mjusticia.gob.es/es/ciudadania/empleo-publico/acceso-convocatorias-perfiles/medicos-forenses> (дата звернення 21.03.2022)
5. Nederlands Forensisch Instituut (NFI). URL: <https://www.rijksfinancien.nl/memorie-van-toelichting/2018/OWB/VI/onderdeel/d17e44760> (дата звернення 21.03.2022)
6. Victorian Institute of Forensic Medicine URL: <https://www.vifm.org/forensic-services/overview/coronial-system/> (дата звернення 22.03.2022)
7. Абдолла С. Становление и развитие судебной экспертизы в Республике Казахстан. *Теория и практика судебной экспертизы*. 2020. Том 15. № 1. С. 126–132. URL: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2020-1-126-132> (дата звернення 21.03.2022)
8. Коронер. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К- 792 с.
9. О Национальном центре судебных экспертиз: Постановление Правительства Республики Молдова от 27.12.2016 № 1412 URL: <http://surl.li/bqjisc> (дата звернення 19.03.2022)
10. О судебной экспертизе и статусе судебного эксперта: Закон Республики Молдова от 14.04.2016 года № 68 URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=86142 (дата звернення 19.03.2022)
11. О судебно-экспертной деятельности: Закон Республики Казахстан от 10.02.2017 г. № 44-VI. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37215312&pos=3;-108#pos=3;-108 (дата звернення 20.03.2022)